

כיון שאני אומר: כל הנושא אשה על אשתו — יוציא ויתן כתובה.

רבא אומר: נושא אדם כמה נשים על אשתו, והוא דאית ליה למיזיינהו ניש בידו לזון את כולן].

שנינו במשנתנו: נשא אשה ושהה עמה עשר סו-ב שנים, ולא ילדה, אינו רשאי לבטל. ואם הפילה — מונה משעה שהפילה:

ואם נחלקו האיש והאשה אם הפילה או לאו, ובאו לבית דין, וטענו:

הוא הבעל אומר: אפלת בנו עשר הפלת בתוך עשר השנים שעברו], ואם כן איני חייב עדיין להוציאך, וכמו ששנינו במשנתנו: ואם הפילה, מונה משעה שהפילה.

ואילו איחי [האשה] אמרה: לא אפליתי [לא הפלתי], ועל בית הדין לכופו לגרשני משום מצות פריה ורביה.⁽¹⁾

אמר רבי אמי: אף בזו היא נאמנת, וכופין אותו משום קיום פריה ורביה.

דאם איתא דהפילה — נפשה בעקרתה, לא מחזקה!

א. הוא הבעל אומר: מינה [ממנה], יודע אני שמחמתה הוא שאין לי בנים⁽¹²⁾, ולפיכך לא אתן כתובה.

ואילו היא האשה אמרה: מיניה [ממנו] יודעת אני שאין זרעו יורה כחץ וכל שכבת זרע שאינה יורה כחץ אינה מזרעת, ועל כן מגיעה לי כתובה.

אמר רבי אמי: דברים שבינו לבינה [אין זרעו יורה כחץ] היא נאמנת שאין הוא ראוי להוליד, והואיל שהוא אינו ראוי לבנים, אין מועלת טענתו שהיא אינה ראויה להוליד, שהרי מה איכפת לו בכך כיון שאף הוא אינו ראוי לבנים.⁽¹³⁾

וטעמא מאי מאמינים אנו לה?

כי היא קיימא לה ביורה כחץ [היא זו שיכולה להבחין אם זרעו יורה כחץ].

אבל הוא לא קים ליה [אינו יכול לדעת] ביורה כחץ.

ב. אמר איחו [הבעל]: איזיל אינסיב איתתא ואיבדוק נפשיאי [אשא לי אשה אחרת עליה כדי שתלד לי, ואוכיח בכך כי בגרמתה אין לה בנים] ולא אתן כתובה.

אמר רבי אמי: אף בזו יוציא ויתן כתובה.

כתובה, דלגבי ידיה לאו מקח טעות הוא, דמאי איכפת ליה באשה ראויה לבנים והוא אינו ראוי להוליד, הלכך הוו ליה גבי כתובה "ברי ושמא ברי עדיף".

1. כתב רש"י: ולא שהיא תובעת גירושין לעצמה, אלא שעלינו לכופו לקיים פריה ורביה; וראה מה שכתבו הרמב"ן והרשב"א על דברי רש"י אלו.

המחייב אותו לגרשה אחר עשר שנים, אם כן למה אנו מכשירים את בניה כיון שהוברר הדבר שהיא בת בנים ובחנם כפוהו בית הדין.

12. כגון שאומר שהיא מתקשה בשעת תשמיש או שפולטת את הזרע וכיוצא באלו, רשב"א.

13. לשון הרשב"א הוא: ואפילו נאמין אותו שהיא אינה ראויה לילד, אם רצה להוציא יתן

אם אכן היא הפילה, עדיף היה לה לומר כן, מאשר לומר שלא הפילה, אלא שלא הרתה כלל, ולהיות מוחזקת בעיני הבריות כעקרה.⁽²⁾

ואם הפילה אשה, וחזרה והפילה, וחזרה והפילה — הוחזקה האשה הזאת לנפלים, והרי הוא חייב להוציאה, כדי לקיים פריה ורביה. ואף יתן כתובה, כי שמא לא זכה הוא להיבנות הימנה.

אך אם הם נחלקו ביניהם במספר ההפלות:

הוא הבעל אמר: אפילה תרי [פעמיים הפילה] ועדיין איני חייב להוציאה.

ואילו היא אמרה: תלת [שלש פעמים הפלתי], וחייבים בית הדין לכופו להוציאני משום קיום פריה ורביה —

אמר רבי יצחק בן אלעזר: עיבדא הוה בי מדרשא [כבר היה מעשה, והובאה השאלה לבית המדרש], ואמרו בבית המדרש: היא — מזהימנא!

דאם איתא דלא אפלה — נפשה בניפלי לא מחזקה!

אם אכן לא היה כדבריה, שהוחזקה לנפלים, היא לא היתה מחזיקה את עצמה בעיני הבריות לאשה מפלת.

מתניתין:

האיש מצווה על קיום מצות פריה ורביה. אבל לא האשה.

רבי יוחנן בן ברוקה אומר: על שניהם, אדם וחווה, דהיינו, על כל איש ואשה, הוא הכתוב אומר:

“ויברא אלהים את האדם בצלמו, זכר ונקבה ברא אותם.

ויברך אותם אלהים, ויאמר להם אלהים: פרו ורבו!”

גמרא:

שינינו במשנה: האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה:

ומפרשינן: מנא הני מילי שהאשה אינה מצווה על פריה ורביה?

אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון:

אמר קרא: “ויאמר להם אלהים: פרו ורבו, ומלאו את הארץ, וכבשוה”.

מלמד הכתוב שלא ציותה התורה לפרות ולרבות אלא למי שדרכו לכבוש את הארץ.

ורק איש דרכו לכבוש, ואין אשה דרכה לכבוש.

ומקשינן עלה: אדרבה הרי “וכבשוה” הוא לשון רבים, ותרתי משמע, שנכללו האיש והאשה בחיוב זה?!

אמר תירץ רב נחמן בר יצחק: וכבשוה חסר

2. אף שלענין כתובה אנו תולים שהוא זה שלא זכה להיבנות הימנה, מכל מקום הבריות מחשיבים אותה כעקרה.

כתוב, והוא לשון יחיד.⁽³⁾

רב יוסף אמר: מהבא יש ללמוד שאין האשה מצווה על פריה ורביה —

שנאמר "וירא אלהים אל יעקב עוד. ויאמר לו אלהים: אני אל שדי, "פרה ורבה". ולא קאמר לו: פרו ורבו.

ועוד אמר רבי אילעא משום רבי אלעזר ברבי שמעון:

כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע למי שהוא מוכיח אותו, שמקבל הוא תוכחה,⁽⁴⁾ כך "מצוה" [ואינה חובה] על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע למי שהוא מוכיח אותו.⁽⁵⁾

רבי אבא אומר: חובה על אדם שלא לומר

דבר שאינו נשמע, שנאמר: אל תוכח לין, פן ישנאך. הוכח לחכם, ויאהבך.⁽⁶⁾

ועוד אמר רבי אילעא אמר רבי אלעזר משום רבי שמעון:

מותר לו לאדם לשנות [לומר דבר שאינו נכון] בדבר השלום, מפני השלום.

שנאמר "ויראו אחי יוסף כי מת אביהם. ויאמרו, לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אותו.

ויצוו אל יוסף לאמר: אביך צוה לפני מותו לאמר, בה תאמרו ליוסף: אנא, שא נא פשע אחיך וחסאתם, כי רעה גמלוך" —

והרי לא צוה יעקב מאומה בענין זה, אלא ששינו, מפני השלום.⁽⁷⁾

ומהרש"א פירש עוד: הוכח תוכיח "את עמיתך" דמשמע עמיתך במצוות [כמו שמצינו בגמרא בענין אחר] שמקבל תוכחה.

5. בעיון יעקב פירש: כשם שמצוה לומר דבר הנשמע להוכיחו כדי למונעו מעבירה, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע כדי למונעו שלא יהא מזיד, כי מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

6. ביאר מהרש"א: "חובה" דבר נוסף על המצוה, וכמו: מים ראשונים "מצוה" ומים אחרונים "חובה" משום סכנה דמלח סדומית, והכא נמי מדכתיב "פן ישנאך", היינו סכנה למוכיח שינטור עליו שנאה; ובעיון יעקב פירש: כל מקום שנאמר "השמר" "פן" ו"אל" אינו אלא לא תעשה, נמצא שהוא חובה בלאו.

7. כתב בעיון יעקב, שעיקר החידוש הוא שמותר

3. כתב מהרש"א: בפרק קמא דקדושין פירש רש"י, איש דרכו לכבוש את הארץ במלחמה; ולפי זה "וכבשוה" שב על "הארץ" הסמוך לה, שאיש דרכו לכבוש ארצות ולא האשה.

אבל לא ידעתי מי הכריח רש"י לפרש כן, ולמה לא יהיה "וכבשוה" שב על הנקבה, כדרך שאמר: ואל אישך תשוקתך "והוא ימשל בך", ואע"ג דלא נאמר כן אלא אחר חטא של חוה, מכל מקום לענין פריה ורביה נאמר כן קודם זה [וגם הרע"ב פירש כן, וכמו שהביא הרש"ש].

ויש ליישב, דעל כרחך אית לן למימר "וכבשוה", היינו שהם יכבשו את הארץ, לפי מאי דסלקא דעתין "וכבשוה תרתי משמע", וראה עוד שם.

4. כתב רש"י: לומר דבר הנשמע, דכתיב "הוכח תוכיח" את עמיתך, להוכיח מי שמקבל הימנו; כלומר: מכפל הלשון משמע כן, מהרש"א, וראה מה שכתב על זה, ומה שכתב עליו הרש"ש.

רבי נתן אומר: מצוה לשנות מפני השלום, שהרי הקב"ה צוה את שמואל הנביא לשנות.

שנאמר "ויאמר ה' אל שמואל, עד מתי אתה מתאבל אל שאול, ואני מאסתיו ממלוך על ישראל. מלא קרנך שמן, ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי, כי ראיתי בבניו לי מלך.

ויאמר שמואל: איך אלך? **ושמע שאול והרגני!** ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך, ואמרת: לזבוח לה' באתי. וקראת לישי בזבח, ואנכי אודיעך את אשר תעשה, ומשחת לי את אשר אומר אליך".⁽⁸⁾

רבי רבי ישמעאל תנא: גדול השלום, שאפילו הקב"ה שינה בו.

דמעיקרא כתיב "ותצחק שרה בקרבה לאמר, אחרי בלותי היתה לי עדנה ואדוני זקן".

ולכסוף כתיב "ויאמר ה' אל אברהם: למה זה צחקה שרה לאמר, האף אמנם אלד ואני זקנתי".⁽⁹⁾

שינו במשנה: רבי יוחנן בן ברוקה אומר:

על שניהם הוא אומר ויברך אותם אלהים ויאמר להם אלהים פרו ורבו:

אתמר: רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי נחלקו בפסק ההלכה:

חד אמר: הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, שאף האשה מצווה על פריה ורביה.

וחד אמר: אין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, אלא האיש בלבד הוא שמצווה על פריה ורביה.

ומוכיחה הגמרא: **תסתיים**, תווכח, **דרבי יוחנן הוא דאמר שאין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה.**

דיתיב [ישב] **רבי אבהו**, וקאמר משמיה **דרבי יוחנן שהלכה כרבי יוחנן בן ברוקה. ואהדרינהו רבי אמי ורבי אסי לאפיהו** [החזירו פניהם] כדי להראותו שאין דבריו נכונים, אלא לא אמר זאת רבי יוחנן מעולם.

ומתוך שחלקו לו כבוד, לא רצו להכחישו בפירושו.

לאברהם את סוף דבריה! ?
 וכתב המאירי: שהקב"ה שינה בדברי שלום שנאמר: ואני זקנתי, ובאמת שכך היה שהרי אמרה "אחרי בלותי", אלא שאצל השם נקרא שינוי על שלא סיפר את הכל.

והריטב"א כתב: [וכן כתב בפירושו המזרחי על רש"י בחומש], שחז"ל מפרשים "אחרי בלותי היתה לי עדנה" כפשוטו, שכבר פירסה נידה, ואמרה בניחותא: אחרי בלותי היתה לי עדנה; וראה תוספות ישנים.

ובגור אריה בחומש פירש: שכל עיקר תמיהתה של שרה לא היתה אלא מפני שני דברים כאחד שהיא בלתי כבר וגם אדונה זקן,

לומר דבר בשם אחר מה שלא אמר; ולכן לא הוכיחה הגמרא ממה שאמר יהודה על יוסף אחיו של בנימין "ואחיו מת".

8. הוסיף המאירי: ואף על פי שאכן עשה כן שמואל וזבח לה', מכל מקום עיקר הליכתו למשוח לדוד היתה, והוא אמר שעיקר ביאתו לזבוח לה'.

9. צריך ביאור, והרי אין כאן שינוי, כי שרה אמרה: "אחרי בלותי היתה לי עדנה", כלומר: וכי אחר שזקנתי תהיה לי עדנה, והרי זה כאילו אמרה: "ואני זקנתי", אלא שהשמיט הקב"ה

ומוכח שרבי יוחנן הוא הסובר שאין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה.⁽¹⁰⁾

ואיכא דאמרי, לא רבי אבהו הוא זה שאמר בשם רבי יוחנן שהלכה כרבי יוחנן בן ברוקה, אלא **רבי חייא בר אבא אמר** זאת. **ואהררינהו רבי אמאי ורב אסי לאפיייהו**.

אמר תמה רב פפא:

בשלמא למאן דאמר רבי אבהו אמרה משמו של רבי יוחנן לפני רבי אמאי ורבי אסי, מובן הדבר שלא חלקו עליו רבי אמאי ורבי אסי במפורש אלא רק החזירו פניהם, **משום כבוד בי קיסר**, שהיה רבי אבהו קרוב למלכות,⁽¹¹⁾ ולכן **לא אמרו ליה רבי אמאי ורבי אסי דבר לרבי אבהו, ולא מידי** [ולא כלום], אלא רק החזירו פניהם.

אלא למאן דאמר רבי חייא בר אבא אמרה משמו של רבי יוחנן, מדוע רק החזירו פניהם? **לימרו ליה רבי אמאי ורבי אסי בפירוש: לא אמר רבי יוחנן הכי!**

ומכיון שנחלקו אמוראים מה היא דעתו של רבי יוחנן, שואלת הגמרא:

מאי הוי עלה? כיצד יש לפסוק הלכה למעשה?

תא שמע שרבי יוחנן סבר שהלכה כרבי יוחנן בן ברוקה:

דאמר רבי אחא בר הנינא אמר רבי אבהו אמר רבי אסי:

עובדא הוה קמיה דרבי יוחנן [מעשה בא לפני רבי יוחנן] **ב"כנישתא דקיסרי"**, שבאה אשה שלא היו לה בנים, ותבעה האשה את בעלה שיוציאנה כדי שתוכל לינשא ולילד, וגם יתן לה את כתובתה.

ואמר רבי יוחנן: יוציא את אשתו, ויתן לה כתובה.

ואי סלקא דעתך לא מיפקדה [נצטוותה] האשה על פריה ורביה, אם כן **כתובה מאי עבידתה** [מה שייך תביעת כתובה]?!⁽¹²⁾

כלומר: אם לא משום פריה ורביה, אין טענת חסרון בנים סיבה מספקת לחייב אותה להוציאה ולתת לה כתובה.⁽¹³⁾ ומוכח

רבי אבהו: "רבא דעמיה, מדברנא דאומתיה".

12. לשון הרמב"ן — לעיל סד א ד"ה שמא — הוא: אי לא מפקדא בנים למה לה [כצ"ל], הויה לה מורדת.

13. הקשו התוספות וכל הראשונים: למה חייב הוא כתובה, והרי יאמר לה: מנין שאני הוא זה שלא זכיתי להיבנות ממך? שמא את היא שלא זכית להיבנות הימני, ואין לך כתובה.

וקושיא זו הקשתה הגמרא לעיל סד ב על מה שאמרו בביריתא: שהה עמה עשר שנים ולא

והקב"ה שאמר "ואדוני זקן" לבד הוי שינוי, ראה שם.

10. הערוך לנר תמה: הרי רבי אבהו נחלק בזה עם רבי אמאי ורבי אסי, ואם כן, לא נדע עדיין אם זה שהביא את מחלוקתם של רבי יהושע בן לוי ורבי יוחנן, סובר כרבי אבהו או כרבי אמאי ורבי אסי, ראה שם.

11. כתב רש"י: רבי אבהו קרוב למלכות הוה כדאמר בסנהדרין ובכתובות דמשון אמהתא דבי קיסר [היו שרות השפחות של בית קיסר] לפני

שמחויבת היא בפריה ורביה, ולפיכך טענתה שרוצה היא בבנים טענה היא, וחייב לגרשה וליתן לה כתובה.

ומוכח שסבר רבי יוחנן שהלכה כרבי יוחנן בן ברוקה שגם האשה מצווה על פריה ורביה.

ודחינן: **דילמא** בתובעת האשה שיוציאנה היות והיא באה מחמת טענה שזקוקה היא לבנים [כדמפרש ואזיל].

וכיון שמחמת טענה היא באה, צריך להוציאה וליתן לה כתובה, ולעולם סבר רבי יוחנן שאין הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה.

כי החיא [כמו אותה אשה] דלא היו לה בנים. **ואתאי לקמיה** [באה לפני] **דרבי אמרי**. **אמרה ליה: הב לי כתובה**, פסוק לי שעל בעלי לתת לי כתובה.

אמר לה רבי אמרי: זיל, לא מיפקדת! לכי, כי לא נצטוית על פריה ורביה. ואם רצונך שיגרשך, אין לך כתובה.

אמרה ליה אותה אשה לרבי אמרי: **מסיבו דילה**,⁽¹⁴⁾ כאשר תהיה [אהיה] סבתא זקינה — **מאי תיהוי עלה דהך איתתא!**

אמרה על עצמה, בלשון כאילו אומרת על אשה אחרת: כשתזדקן אותה אשה — מה יהא עליה? וכי מי יסעדנה, אם לא ילדיה?!

אמר רבי אמרי: כי הא, כגון מקרה זה, שהיא באה מחמת טענה — **ודאי כפינן!** ודאי אנו כופים את הבעל לגרשה ולתת לה כתובה.

החיא אשה שלא היו לה בנים **דאתאי לקמיה דרב נחמן**, והיתה תובעת את בעלה שיגרשנה ויתן לה כתובה.

אמר לה רב נחמן: את לא מיפקדת אפריה ורביה, ואם רוצה את לצאת ממנו, אין לך כתובה.

אמרה ליה אותה אשה לרב נחמן: וכי לא **בעיא הך איתתא**,⁽¹⁵⁾ חוטרא לידה ומרה לקבורה [וכי אינה צריכה אותה אשה עץ

וראה גם לשון רש"י בד"ה לא מפקדת. והרמב"ן שם כתב עוד מכח קושיא זו, לפרש בדרך אפשר את הגמרא דלעיל בדרך אחרת [וכפי שנתבאר בהערה שם], ולעולם אף אם היא זו שלא זכתה להיבנות ממנו, הרי זה חייב ליתן כתובה.

14. אמרה בלשון נסתר על עצמה, כאדם שתולה קללתו באחרים.

15. אמרה בלשון נסתר על עצמה כאדם שתולה קללתו באחרים.

ילדה יוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה ליבנות הימנה; ותירצה הגמרא: הואיל והיא לא נצוותה בפריה ורביה ודאי שאין הסיבה ממנה. אבל לסברת הגמרא כאן, שמחויבת היא בפריה ורביה, יאמר לה הבעל: שמא את הגורמת?!

ותירצו התוספות: הכא מיירי בידוע שהוא עקר. והרמב"ן כתב [לעיל סד א ד"ה שמא]: הכא בדאמרה "מיניה" ודאי, שאינו יורה כחץ, או שהוא זקן שאינו ראוי לבנים.

אלא שנשאר בקושיא, למה אמרה הגמרא: "כתובה מאי עבידתה", ולא הקשתה: למה חייב הוא להוציאה, אם אינה מצווה בפריה ורביה; וראה בערוך לנר מה שכתב ליישב קושייתם,

דאמר מר, כבר שנינו לעיל, שהיתה רגילה לילד תאומים: יהודה וחזקיה בני רבי חייא, אחי, אחים תאומים היו.

וכן פזי וטוי בנות רבי חייא אהותא [אחיות א-טו תאומות היו].

ותמהינן: וכי לא מיפקדי נשים על פריה ורביה?!

והאמר רב אחא בר קטינא אמר רבי יצחק: מעשה באשה אחת, שהיתה חציה שפחה וחציה בת חורין, וכפו את רבה לשחררה, ועשאה בת חורין.

וקא סלקא דעתין, שכפו את רבה לשחררה כשם שכופים את האדון של עבד שחציו בן חורין לשחררו, היות ואינו יכול לפרות ולרבות.

כי לישא בת חורין הוא אינו יכול מפני שחציו עבד. ומאידך, לישא שפחה הוא אינו יכול, כיון שחציו בן חורין [וכפי ששנינו בגיטין דף מא].

ומוכח שאף אשה מצווה בפריה ורביה, שאם לא כן, למה יכפו את רבה לשחררה?!

אמר תירץ רב נחמן בר יצחק: לא משום קיום מצות פריה ורביה כפו את רבה לשחררה, אלא, היות והיא לא היתה יכולה להינשא, מנהג הפקר נהגו בה, שהפקירה את עצמה לחוטאים, ולכן כפו את רבה שישחררה, ותוכל להינשא.⁽¹⁾

הדרן עלך פרק הבא על יבמתו

שתישען עליו בזקנותה, ואת לחפור בו קבר? כלומר: הרי צריכה אני לבן, שיסעדני בזקנותי, וידאג לקבורתי.

אמר רב נחמן: כי הא — ודאי כפינן לבעלה שיגרשנה ויתן לה כתובה.

איתמר: יהודה וחזקיה, בני רבי חייא, תאומים היו.

אחד מהם נגמרה צורתו לסוף תשעה חדשים של ההריון. ואחר, נגמרה צורתו לתחלת שבעה.

יהודית — דביתהו [אשתו] דרבי חייא, הוה לה צער לידה.

ומשום כך, שנאי מנא [החליפה את בגדיה] כדי שלא יכירנה בעלה, ואתיא לקמיה דרבי חייא בעלה, ואמרה [שאלה]:

האם איתתא אשה מפקדא אפריה ורביה?

אמר לה רבי חייא בעלה: לא נצטוותה אשה על פריה ורביה.

אזלא, אשתיא סמא דעקרתא [הלכה אשתו, ושתתה סם המעקר את השותה], כדי שלא תלד שוב.

לסוף איגלאי מילתא [נודע הדבר].

אמר לה רבי חייא לאשתו: איכו ילדת לי חדא כריסא אחריתי [מי יתן ולא יועיל לך הסם, ותלדי לי עוד שנים בכרס אחד, מהרש"ל].

1. כתב המאירי: חציה שפחה וחציה בת חורין אינה ראויה לא לעבד ולא לבן חורין, ואם נראה